

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Der vergessene Schleier. Versuch eines theologischen Gesprächs zwischen Luce Irigaray und Karl Barth

Hennecke, S.A.U.

Publication date
2000

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hennecke, S. A. U. (2000). *Der vergessene Schleier. Versuch eines theologischen Gesprächs zwischen Luce Irigaray und Karl Barth*. [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam]. in eigen beheer.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Samenvatting in het Nederlands

In de inleiding presenteert de auteur van deze studie het bredere kader van haar project. Doel van het onderzoek is een dialoog tot stand te brengen tussen een theologische positie die zich verbonden weet met de leertraditie van de christelijke kerk en een feministisch-filosofische positie. Concreet worden deze posities vertegenwoordigd door respectievelijk de theoloog Karl Barth en de feministische filosofe Luce Irigaray. Het fictieve gesprek dat hier door de auteur in scène wordt gezet impliceert een asymmetrische verhouding tussen de twee gesprekspartners. Want het gaat niet eenvoudig om een gedachtenwisseling tussen twee posities, maar om een gesprek dat gevoerd wordt in een kader van aanklacht en verdediging. Inzet van het gesprek is te komen tot een profielschets van een derde, zogenaamd randkerkelijke positie. Hierbij wordt met name onderzocht in hoeverre de theologie – dat wil zeggen de positie van Barth – zich van binnenuit laat openen voor een dergelijke positie.

In hoofdstuk 1 introduceert de auteur een tekst van Luce Irigaray, *La croyance même*, die het uitgangspunt vormt voor haar project. De context, opbouw, methode, theologische uitspraken en relevantie, alsmede de geschiedenis der motieven van de tekst worden besproken. Hierbij verdedigt de auteur haar stelling dat de door Irigaray naar voren gebrachte aanklacht tegen de theologische traditie betrekking heeft op de drie artikelen van de christelijke geloofsbelijdenis, dat wil zeggen op een document uit de christelijke traditie zelf. Ter wille van een derde – door de auteur randkerkelijk genoemde – positie wil Irigaray zich niet geheel van deze traditie losmaken. Liever zoekt ze een vrije relatie tot zowel de christelijke als de joodse overlevering.

Irigarays werk laat zich in verschillende opzichten lezen als een uitdaging aan het adres van de (christelijke) theologische traditie. Daarbij valt vooral te denken aan de door haar nagestreefde verschuiving van de christologie naar de pneumatologie, de verschuiving van het theologische denken in termen van tijd naar een denken in termen van ruimte, en tenslotte aan de nadruk op de toekomstigheid van het heil dat volgens de christelijke traditie reeds in Jezus Christus gegeven is.

In de hoofdstukken 2 tot en met 7 wordt de kritiek van Irigaray nader uitgewerkt en met verschillende teksten van Barth geconfronteerd. Elke van deze confrontaties

wordt afgerond met een conclusie waarin de auteur de samenhang tussen de twee posities aangeeft, en op basis hiervan een mogelijke derde positie zoekt te formuleren. In aansluiting op de kennistheorie van Kant onderscheidt Irigaray twee dimensies, namelijk tijd en ruimte, die zich theologisch gesproken in verband laten brengen met openbaring en religie.

In hoofdstuk 2 vergelijkt de auteur het openbaringsbegrip van Barth en Irigaray, met name voor wat betreft het hiermee verbonden tijdsdenken. Als alternatieve christologie stelt Irigaray een engelenleer voor waarin zij een toekomstige (vrouwelijke) openbaring denkt. Ondanks de verschillen met het christologische denken van Barth kan het verlangen van Irigaray volgens de auteur binnen diens theologische ontwerp gedacht worden. Barth kent immers een eschatologische dimensie toe aan de openbaring. De door Irigaray voorgestelde notie van een expliciet vrouwelijke openbaring gaat de theologie van Barth echter te boven en breekt het kader van zijn denken open.

In hoofdstuk 3 brengt de auteur de door Irigaray geschetste 'ruimten van het geloof' in kaart. Ten eerste wordt de ruimte van het patriarchaal georiënteerde geloof geschetst dat eigen is aan filosofische en psychoanalytische systemen, en dat gebaseerd is op de moedermoord. Ten tweede wordt het christelijke geloof beschreven als een variatie op het patriarchale geloof, waarvan het in zoverre verschilt dat het een verborgen herinnering aan het uitgewiste moederlijk-vrouwelijke bewaart. Ten derde is er sprake van een seksueel gedifferentieerd geloof dat plaats biedt aan zowel de differentie tussen de seksen als de differentie in de zin van een tussenruimte. Ten vierde wordt een profetisch geloof beschreven, waarin vanuit het perspectief van een toekomstige vrouwelijke openbaring ook de seksuele differentie nog eens ter discussie wordt gesteld. De eerste drie ruimten van het geloof corresponderen volgens de auteur met de drie personen die in de christelijke geloofsbelijdenis worden beleden, de Vader, de Zoon, en de Heilige Geest. De inhoud van deze geloofsartikelen wordt in de volgende hoofdstukken vanuit het perspectief van Barth belicht, en vervolgens in gesprek gebracht met het gezichtspunt van Irigaray.

In hoofdstuk 4 presenteert de auteur Barths leer aangaande de eerste ruimte van het geloof, de ruimte van God de Vader, de Almachtige en Schepper. Met name wordt hier de scheppingsleer van Barth vergeleken met het denken over de schepping bij Irigaray.

Om te beginnen verdedigt de auteur tegenover Barth de opvatting dat niet-theologische kennismodellen, zoals dat van Irigaray, de factische verwereldlijking van de theologie kunnen helpen ontmaskeren. De zaak waarom het Barth te doen is – de differentie tussen God en mens – wordt hierdoor niet weersproken, maar in tegendeel juist ondersteund.

Vervolgens laat de auteur zien dat zowel Barth als Irigaray de ruimte van de schepping als een omhulsel van het verbond beschouwen. Barth denkt echter bij het

verbond in eerste instantie aan het verbond tussen God en mens in Christus, terwijl Irigaray de nadruk legt op het (toekomstige) intermenselijke verbond tussen man en vrouw. Een belangrijke overeenkomst tussen beide posities is de belangstelling voor 'mimetische transformaties', waardoor het scheppings-omhulsel tot stand kan komen. Vanuit Irigarays perspectief worden aan Barth echter ook kritische vragen voorgelegd, met name aangaande het definitieve afsluiten en uitsluiten van het afgrondelijke aan het begin.

Verder verdedigt de auteur de stelling dat er niet alleen bij Barth maar ook bij Irigaray sprake is van het verbond als 'innerer Grund' van de schepping. Niettegenstaande deze overeenkomst stelt de auteur vanuit het perspectief van Irigaray zowel de door Barth aangehangen hiërarchisering van het sekseverschil als de exclusief christologische interpretatie van het verbond ter discussie.

Tenslotte wil de auteur laten zien op welke manier het gebrek aan scheppingsruimte voor het vrouwelijke geslacht, dat ook bij Barth kan worden geconstateerd, vanuit het theologische uitgangspunt van Barth zelf kan worden bestreden.

In hoofdstuk 5 komt de auteur nog eens terug op Irigarays stelling aangaande het ruimtegebrek voor het vrouwelijke geslacht, nu om na te gaan op welke manier bij het spreken over Christus, de christologie, iets aan dit probleem kan worden gedaan. Als uitgangspunt neemt zij daarbij de overwegingen van Barth aangaande het juiste christologische spreken. Voor beide denkers gaat het in dit spreken om de aanduiding van een geheim. Beiden maken ook een onderscheid tussen de inhoud (christologie) en de vorm (mariologie) van het christologische spreken, zonder echter vorm en inhoud van elkaar te willen loskoppelen. De uitdaging van Irigaray ten opzichte van Barth bestaat in haar relatief grotere aandacht voor de vorm.

In de hoofdstukken 6 en 7 brengt de auteur Barth en Irigaray voor de derde keer bijeen. Onderwerp van discussie vormt ditmaal het derde artikel van de christelijke geloofsbelijdenis, de kracht van de Heilige Geest.

In hoofdstuk 6 verklaart zij in aansluiting op Barth het verschil tussen objectieve en subjectieve openbaring, waarna zij de samenhang tussen openbaring en religie schetst en gedachten ontwikkelt met betrekking tot een theologische ethiek. Bij haar overwegingen betreft zij behalve passages uit de *Kerkelijke Dogmatiek* ook een tekst van de jonge Barth, waarin hij de maatschappelijke gerichtheid van het christelijk handelen sterker naar voren brengt.

Hoofdstuk 7 belicht deze aanzet tot een theologische ethiek vanuit het perspectief van Irigaray. Het blijkt dat Irigaray op haar manier evenals Barth een onderscheid maakt tussen objectieve openbaring (engelen) en subjectieve openbaring (seksuele differentie). Sterker dan Barth legt zij de nadruk op het subjectieve aspect van de openbaring. Verder blijkt dat ook Irigaray een onderscheid tussen religie en openbaring kent, maar dat de nadruk bij haar komt te liggen op het ontwikkelen van

een – specifiek vrouwelijke – religie, die volgens de auteur kan worden beschouwd als een seculier filosofische variant op de christelijke religie.

In aansluiting daarop vraagt de auteur zich af in hoeverre, behalve met betrekking tot het christendom, ook met betrekking tot de vrouwelijke religie kan worden gesproken van een ware religie. Christelijke en vrouwelijke religie zijn immers beide gebonden aan de oudtestamentische Immanuël-naam van God. Volgens de auteur kan de vrouwelijke religie worden beschouwd als een herinterpretatie van de christelijke religie, maar ook als een seculier filosofische lezing van de oudtestamentische religie. Zij is dan ook van mening dat de vrouwelijke religie in de eerste plaats een taak is voor de interne christelijke oecumene.

Tenslotte overweegt de auteur hoe aan deze oecumene daadwerkelijk vorm zou kunnen worden gegeven, en wat de christelijke en seculier filosofische kinderen van God nu eigenlijk moeten doen. Zij poogt het door Irigaray gearticuleerde verlangen naar een seksueel gedifferentieerde religieuze traditie in verband te brengen met de door Barth geformuleerde basisbegrippen van een theologische ethiek.

Het amen dat tot slot opklinkt wil het experiment tegelijkertijd afronden en openen voor verdere discussie.